

OILI KOKKONEN

Yleiset kirjastot puolueohjelmissa

Kokkonen, Oili, Yleiset kirjastot puolueohjelmissa (Public libraries in the programmes of the political parties). *Kirjastotiede ja informatiikka*, 6 (4): 97—100, 1987.

Formally the political parties are unofficial interest groups in the control system of public institutions. They have, however, two roles in the public administration. Individual party members from their opinions of society in line with the general social values and goals expressed by the parties, and, simultaneously, they are responsible for the official decisions regarding resources and activities of public institutions. The programmes of the nine Finnish political parties are reviewed from the viewpoint of the goals of public libraries as pronounced in the Public Library Act 1986. The general aims of the Act follow the ideas expressed in the programmes. There are only minor differences between the parties: the conservative parties stress libraries as cultural centres, the centre parties regionally balanced services, and the socialist parties the responsibility to offer all citizens equal access to intellectual development. Libraries are mentioned in only two main programmes. Usually they are dealt with in the special programmes concerning cultural policy or municipal administration. The Christian and Communist parties do not mention libraries in their programmes.

Address: University Library, University of Jyväskylä, SF-40100 Jyväskylä.

Johdanto

Organisaatioiden asemaa ja toimintaa yhteiskunnassa voidaan analysoida ohjausjärjestelmä- ja sidosryhmäajattelusta käsin (Ahlstedt, 11—22). Sidoryhmien ohjaus säätelee organisaation toiminta-ajatuksen ja tehtävät sekä määrittelee keinoja niiden toteuttamiseksi. Sidoryhmien päätöksentekoon perustuu myös julkisten, tuloa tuottamattomien yhteisöjen rahoitus. Viralliset sidoryhmät tekevät päätökset, epäviralliset toimivat painostusryhmien tavoin ja vaikuttavat päätöksentekoon sekä päätösten sisältöön.

Julkisin varoin ylläpidettyjen kirjastojen virallisia sidoryhmiä ovat valtion ja kunnan hallin-

toelimet eduskunnasta kirjastolautakuntaan ja viranhaltijoihin. Vaikka nämä sidoryhmät vastaavatkin kirjastoja koskevista virallisista päätöksistä, epävirallisten sidoryhmien vaikutus ei suinkaan ole merkityksetön kirjastojen toiminnalle. Kirjastoalalla epäviralliset sidoryhmät ovat alan sisäisiä tai ulkoisia. Esimerkkejä sisäisistä sidoryhmistä ovat henkilöstö, ammatilliset ja aatteelliset yhteisöt sekä kansainväliset järjestöt. Ulkopuolisista sidoryhmistä ovat tiedon ja julkaisujen tuottajien ja palvelujen käyttäjien lisäksi tärkeimpiä poliittiset puolueet. (Vrt. Tamme, 26.)

Seuraavassa tarkastelen yleisten kirjastojen ja poliittisten puolueiden suhteita kahdesta näkö-

kulmasta. Aluksi vertailen puolueiden yleisiä yhteiskunnallisia päämääriä kirjastojen yleisiin tavoitteisiin. Sen jälkeen kuvailen millaisena ja missä yhteyksissä yleinen kirjastolaitos esiintyy puolueiden ohjelmissa. Ensimmäinen tarkastelukulma perustuu puolueiden periaateohjelmiin, jälkimmäinen lähinnä niiden kunnallis- ja kulttuuripoliittisiin ohjelmiin.

Puolueohjelmat

Puolueiden yhteiskunnalliset tavoitteet kirjaan puolue-elinten hyväksymiin ohjelmiin. Yleisten periaateohjelmien lisäksi useimmilla puolueilla on vaihteleva määrä erityisohjelmia. Periaateohjelmissa puolueiden toiminta hahmotellaan yleensä yhteiskunnallisten arvojen ja päämäärien tasolla, erityisohjelmissa määritellään toiminta-alueet ja keinot. Periaateohjelmien laajuus (8—66 s.) ja spesifisyys vaihtelevat kuitenkin huomattavasti.

Olen tätä artikkelia varten saanut käyttööni kaikkien nykyisten puolueiden periaateohjelmat tai niitä vastaavat dokumentit (1—9). Kulttuurin alalta käytettävissäni on ollut Kansallisen Kokoomuksen (Kokoomus, 10) ja Ruotsalaisen kansanpuolueen (RKP, 13) sekä Liberaalisen Kansanpuolueen (Liberaalit, 12) koulutus- ja kulttuuripoliittiset ohjelmat. Näitä vastaavina erityisohjelminä olen käyttänyt Keskustapuolueen (Keskusta, 11), Sosialidemokraattisen Puolueen (SDP, 14) ja Suomen Maaseudun Puolueen (SMP, 17) kunnallispoliittisia ohjelmia sekä SDP:n viestintäpoliittista kannanottoa (11) ja Suomen Kansan Demokraattisen Liiton (SKDL) julkaisua »Kunta ja kulttuuri» (16). Suomen Kristillisen Liiton (SKL) ja Suomen Kommunistisen Puolueen (SKP) erityisohjelmia ei ole ollut saatavissa. Myös erityisohjelmien laajuus (16—76 s.) ja sisältö vaihtelevat.

Periaateohjelmat ovat osittain vanhempia (1980—1987) kuin voimassa oleva kirjastolaki (1986). Pääosa ohjelmista on kuitenkin käsitelty puolue-elimissä lain voimaantulon jälkeen. Erityisohjelmat ovat yleensä vanhempia (1978—1987) kuin periaateohjelmat. Aineisto ei tarjoa mahdollisuuksia vaikutussuhteiden tarkasteluun. Periaateohjelmien lisäksi mukana on vain ohjelmia, joihin sisältyy maininta yleisistä kirjastoista.

Puolueiden ja kirjastojen kulttuuripoliittiset tavoitteet

Kaikkien puolueiden periaateohjelmiin on kirjattu kansalaisten kulttuuriset perusoikeudet: yh-

täläiset oikeudet sivistykseen, tietoon ja itsensä kehittämiseen. Eroja on siinä, miten ja missä seikoissa tasa-arvoisuutta korostetaan. Kulttuuri- ja palvelujen tasa-arvoista alueellista saatavuutta painottavat Keskusta, RKP, SKL ja SMP. Keskustan ja RKP:n lisäksi vähemmistöryhmien tasa-arvoisiin kulttuuripalveluihin kiinnittävät huomiota myös SKDL ja SKP. Sekä vasemmiston (SDP, SKDL) että Keskustan taholla pidetään tärkeänä kulttuuripalvelujen monipuolisuutta, kun taas moniarvoisuus palvelujen tavoitteena esiintyy vain oikeiston (Kokoomus, Liberaalit) ohjelmissa. Mahdollisuus omatoimiseen tiedonhankintaan ja luovaan taiteen harrastamiseen ei yhteiskunnallisena tavoitteena liity puolueiden yhteiskuntakäsityksiin: sekä oikeiston että vasemmiston periaateohjelmissa korostetaan kansalaisten henkisen ja äyllisen aktiiviteetin tukemista. Niinpä sekä Kokoomus että SKDL ja SKP pitävät tärkeänä elinikäistä opiskelua ja henkistä kasvua.

Yleisen kirjastolaitoksen yhteiskunnalliset tavoitteet määritellään kirjastolaisissa (SA 235/1986) ja niitä täsmennetään kirjastoasetuksessa (SA 236/1986). Lain ja asetuksen mukaan kirjastot tyydyttävät yleistä sivistyksen, tiedon ja virkistymisen tarvetta, tukevat opiskelua, omatoimista tiedon hankintaa sekä kirjallisuuden ja taiteen harrastusta. Yhteiskunnallista tasa-arvoa kirjastot edistävät tarjoamalla käyttäjilleen maksuttomat palvelut, huolehtimalla kokoelmiensa tasa-arvoisuudesta sekä asettamalla ne käyttöön siten, että myös alueellinen tasa-arvo toteutuu. Nämä kirjastolain tavoitteet toteuttavat säädösten monipuolisesti puolueiden yleisiä kulttuuripoliittisia tavoitteita.

Lähes poikkeuksetta puolueet ilmaisevat ohjelmissaan pyrkimyksensä vahvistaa kansallista kulttuuria. Keskusta, RKP ja SKP mainitsevat lisäksi laadukkaiden ulkomaisten kulttuurivaihtokatteiden lisäämisen keinona taisteltaessa massakulttuuria vastaan. Samalla kun SKL antaa tukensa kansallisen kulttuurin kehittämiseksi, se haluaa vastustaa taiteen politisoitumista ja vahvistaa kristillistä elämäntapomusta palvelevia arvoja.

Kulttuuri- ja taidepalvelujen sisällöllisiä arvotavoitteita ei ole kirjattu kirjastolakiin tai -asetukseen, vaikka niitä käsiteltiinkin lakia valmisteltaessa, mm. vuoden 1973 kirjastokomiteassa. Kun kirjastolaisissa todetaan, että kirjastojen kokoelmien tulee määrältään ja laadultaan vastata kunnan väestön määrää ja rakennetta, jätetään samalla kirjastopalvelujen sisältö palvelujen toteuttajien vastuulle. Tästä johtuen on luonnollista puolueiden kiinnostus saada alan virkoihin ja toimii henkilöistöä, joka toteuttaa puolueiden yhteiskunnallisia tavoitteita.

Kirjastojen tehtävät puolueohjelmissa

SKL:n ja SKP:n ohjelmia lukuunottamatta yleinen kirjastolaitos mainitaan kaikkien puolueiden ohjelmissa. Keskusta ja SMP tuovat kirjastot esille sekä periaateohjelmissaan että kunnallispoliittisissa ohjelmissa. Keskustan periaateohjelmassa kirjastoista mainitaan kulttuurista ja viestintää käsittelevässä kohdassa, jossa kiinnitetään huomiota kirjastojen merkitykseen laatukirjallisuuden tukijana ja asetetaan tavoitteeksi palvelujen tason turvaaminen koko maassa. SMP:n laajassa periaateohjelmassa kirjastotoiminta käsitellään yksityiskohtaisemmin.

Tarkastelen kirjastojen tehtäviä ja toimintaa SMP:n periaateohjelman (8), Kokoomuksen (10), RKP:n (13), ja Liberaalien (12) kulttuuripoliittisten ohjelmien, Keskustan (11), SDP:n (14), SMP:n (17), ja SKDL:n (16) kunnallispoliittisten ohjelmien sekä SDP:n viestintäpoliittisen kannanoton (15) perusteella. SKL ja SKP, joilta käytettävissäni on ollut yhteiskunnallisia arvoja painottavat periaateohjelmat, jäävät tämän tarkastelun ulkopuolelle.

Keskusta ja SDP painottavat tarvetta parantaa kirjastopalvelujen saatavuutta yleensä. Alueellista tasa-arvoa muutenkin korostavat puolueet, Keskusta, RKP, SKDL ja SMP, kiinnittävät erilaisista yhteiskunnallisista näkemyksistään huolimatta yksimielisesti huomiota syrjäseutujen kirjastopalvelujen kehittämiseen. Tässä yhteydessä Keskusta ja SMP tuovat myös esille kirjastoautoiminnan merkityksen maaseudun kirjastopalveluissa. Nykyisin jo toteutunut tavoite, maakuntakirjastoverkon kehittäminen, on kirjattu Liberaalien ja SMP:n ohjelmiin. Vain vasemmistopuolueet SDP ja SKDL mainitsevat ohjelmissaan lainsäädännössäkin turvatun palvelujen maksuttomuusperiaatteen.

Kokoelmien sisältöön kiinnitetään huomiota Kokoomuksen (moniarvoisuus, laatu), Keskustan (laatu), RKP:n (hankintamäärärahojen riittävyys) ja SKDL:n (laadun ja sisällön valvonta) ohjelmissa. Keskusta, RKP ja SKDL pitävät tärkeänä kirjastojen roolia vähälevikkisen laatukirjallisuuden tukijana. Puolueohjelmissa mainitaan myös eri aineistotyyppisiä: SDP ja SMP korostavat, että kirjastojen kokoelmiin tulee kuulua av-aineistoa. Kokoomus, SMP ja SDP pitävät tärkeänä kirjastojen videolainauksen kehittämistä.

Kirjastopalvelujen monipuolisuutta korostavat kaikki puolueet. Sosialistisista maista tuttu käsite kulttuurikeskus esiintyy Kokoomuksen ja Keskustan ohjelmissa. RKP ja SMP käyttävät vastaavasti käsitettä monitoimitalo. Myös Liberaalien ohjelmassa suositellaan kunnallisia »monipalveluksia», joihin kuuluisi kirjasto musiikki- ja kuvataideosastoineen sekä uimahalli sauno-

neen. Kokoomus ja SKDL mainitsevat sähköisten tiedonlähteiden ja tietotekniikan tulon kirjastoihin. SKDL on ainut puolue, jonka mukaan tietopalvelut kuuluvat myös yleisten kirjastojen toimintamuotoihin. Sen sijaan puolue pitää tärkeänä, ettei kirjastolaitos harjoittaisi ns. laajennettua kirjastotoimintaa varsinaisten toimintojensa kustannuksella, vaan pyrkisi tarjonnassaan yhteistyöhön kulttuurilautakunnan kanssa. Keskustan ohjelmassa taas todetaan, että maaseudulla kirjastot ovat lähes ainoa eläviä taidepalveluja välittävä laitos.

Puolueista vain SKDL mainitsee kirjastojen merkityksen lasten kulttuuripalvelujen tarjonnassa. RKP kiinnittää huomiota kirjaston ja koulun yhteistyöhön ja on ainut puolue, joka ottaa esille koulukirjastojen kehittämisen.

Keskustan kunnallisohjelmassa kiinnitetään huomiota kirjastonhoitajien keskeiseen asemaan etenkin pienten kuntien kulttuuritoiminnassa. Ohjelmassa pidetään tärkeänä, että kirjastonhoitajien palkkakehitys seuraisi heiltä edellytettäviä valmiuksia, jotta työhön saataisiin riittävästi pätevää henkilöstöä.

Puolueet liittävät kirjastotoiminnan yleisesti kulttuuripoliittisiin kysymyksiin. Liberaalinen Kansanpuolue sitoo kirjastolaitoksen taiteen alueeseen, RKP käsittelee samassa yhteydessä kirjasto- ja kirjakauppalaitosta. Viestintään ja lehdistöön kirjastot yhdistetään Kokoomuksen ja SDP:n ohjelmissa. Keskusta ja SMP käsittelevät kirjastopalveluja kohdissa, jotka koskevat vapaa-aikaa ja harrastustoimintaa yleensäkin.

Puolueet ovat varsin yksimielisiä yleisten kirjastojen tehtävistä suomalaisessa yhteiskunnassa. Niiden poliittiset yhteiskunnalliset näkemykset tulevat esille siten, että vasemmistopuolueet korostavat palvelujen maksuttomuutta sekä kokoelmien laatua ja sisältöä, kun oikeisto pitää tärkeänä palvelujen monipuolisuutta ja kokoelmien moniarvoisuutta. Yllättävää ei myöskään ole se, että syrjäseutujen kirjastopalvelujen kehittämistä korostavat ne puolueet, joiden pääasiallinen äänestäjäkunta on maaseudulta.

Kokoomus, Keskusta ja SKDL käsittelevät kirjastoja laajimmin ja monipuolisimmin. Herää kysymys, miten nämä tekstit ovat syntyneet. Vain SKDL:n ohjelmasta ilmenee, että kirjastoja käsittelevä luku on kirjastonhoitajien käsialaa. Sama oletus voidaan tehdä myös muista vastaavista teksteistä. Kirjastonhoitajien poliittinen aktiivisuus heijastuu täten puolueiden aktiivisena ja myönteisenä suhtautumisena kirjastotoimeen. Vaikutussuhde lienee yleisestikin myönteinen edellyttäen, etteivät kirjastot jää jonkin yksittäisen puolueen tai puolueyhmittymän yhteiskunnallisten tavoitteiden toteuttajiksi. Aihetta siihen huoleen ei tämän tarkastelun perusteella ole.

Lopuksi

Muodollisesti poliittiset puolueet kuuluvat kirjastojen epävirallisiin sidosryhmiin. Niiden merkitys on kuitenkin tätä asemaa tärkeämpi. Kirjastojenkin virallisen ohjausjärjestelmän päätöksentekijät ovat yleensä puolueisiin sitoutuneita. Luottamushenkilöiden lisäksi sitoutuneisuus koskee usein myös viranhaltijoita, kunnallisen kirjastolaitoksen piirissä yhä tavallisemmin kirjastonhoitajia. Voi olettaa, että puolueiden käsitykset kirjastotoiminnan kehittämisestä vaikuttavat kirjastoja koskevaan päätöksentekoon. Tätä olettamusta tukee tutkimustulos, jonka mukaan oma puolue on eräs tärkeimpiä kunnallisten luottamushenkilöiden ja maaseudulla myös viranhaltijoiden tiedonhankintakanavia (Järvelin, 89, 129). Ei siis liene merkityksetöntä se, miten kirjastolaitos ja sen tavoitteet eksploikoidut poliittisten puolueiden ohjelmissa.

Hyväksytty julkaistavaksi 25. 11. 1987.

Puolueohjelmat

Periaateohjelmat:

1. Kansallisen Kokoomuksen periaatteet. Hyväksytty varsinaisessa puoluekokouksessa 15.—17. 5. 1981 Helsingissä. — S.I. & a. — 8 s.
2. Suomalainen suunta. Keskustapuolueen tavoiteohjelma 1980-luvun loppupuoliskolle. Hyväksytty Lappeenrannan puoluekokouksessa 13.—15. 6. 1986. — Lappeenranta, 1986. — 36 s.
3. Liberalismi — elävä vaihtoehto. Liberaalinen Kansanpuolue rp. Periaateohjelma. Hyväksytty varsinaisessa puoluekokouksessa Jyväskylässä 2.—3. 6. 1984. — S.I. & a. — 10 s.
4. Tro på människan. Förslag till nytt partiprogram för Svenska folkpartiet. Partidagen i Ekenäs 1987. — S.I. & a. — 23 s.
5. SDP. Periaateohjelma. Hyväksytty SDP:n 34. puoluekokouksessa Helsingissä 4.—7. 6. 1987. — Oulu, 1987. — 10 s.

6. SKDL:n ohjelma. Hyväksytty SKDL:n liittoneuvostossa 18. 5. 1980. — S.I. & a. — 53 s.
7. Suomen Kristillisen Liiton yleisohjelma. Hyväksytty XII puoluekokouksessa Oulussa 19. 6. 1982. — Saarijärvi, 1982. — 46 s.
8. SMP:n Oulun puoluekokouksen 7.—9. 1987 poliittiset päätökset. — Turku, 1987. — 61 s.
9. Suomen Kommunistinen Puolue. 21. /1987/ puoluekokous. Aineistoa. — S.I. & a. — 66 s.

Erityisohjelmat:

10. Kansallisen Kokoomuksen kulttuuripoliittinen ohjelma. Hyväksytty puoluevaltuuston kokouksessa 17. 4. 1985. — S.I. & a. — 21 s.
11. Keskustapuolue. Kunnallisojelma. Hyväksytty puoluevaltuuskunnan kokouksessa Kemissä 26.—27. 11. 1983. — S.I. & a. — 48 s.
12. Liberaalinen Kansanpuolue. Koulutus- ja kulttuuripoliittikka. Hyväksytty Liberaalisen Kansanpuolueen ylimääräisessä puoluekokouksessa Kuopiossa 16.—17. 6. 1973. — Tampere, 1975. — 39 s. — Liberaalisen Kansanpuolueen julkaisuja 18.
13. Kultur för alla. . . riktlinjerna för Svenska folkpartiets kulturpolitik under 1980-talet. Godkänt av Centralstyrelsen 1. 12. 1983. — S.I. & a. — 24 s.
14. Sosialidemokratia — aate, joka etenee. Luonnos kunnallispoliittiseksi ohjelmaksi. SDP:n XXXIV puoluekokous, Helsinki 4.—7. 6. 1987. — Turenki, 1987. — 16 s.
15. SDP. Viestintäpoliittinen kannanotto. Hyväksytty SDP:n puolueuuevoston kokouksessa 20. 11. 1986. — Oulu, 1986. — 6 s.
16. Kunta ja kulttuuri. Perusaineistoa SKDL:n tavoitteista kunnallisessa kulttuuripoliitikassa. — Hki, 1982. — 76 s.
17. Terveen muutoksen puolesta. SMP:n kunnallispoliittinen erityisohjelma. Vahvistettu SMP:n puolue-edustajiston kokouksessa 30. 6. 1984 Helsingissä. — S.I. & a. — 30 s.

Kirjallisuus

- Ahlstedt, Leo & Jahnukainen, firo & Vartola, Juha, Organisaatio ohjausjärjestelmänä julkisessa hallinnossa. — Hki: Weilin & Göös, 1974.
- Järvelin, Ritva & Paavilainen, Kaisa, Kunnallisten päätöksentekijöiden tiedontarve. Kirjallisuuskatsaus ja empiirinen sovellus. — Kirjastotieteen ja informatiikan gradu -tutkielma. — Tampere, 1978.
- Tammekann, Eeva-Maija & Kokkonen, Olli, Tieteellisten kirjastojen hallinto ja toimintojen organisointi. — Hki: Kirjastopalvelu, 1984.